

**Skupština Crne Gore
Parlamentarni institut
Istraživački centar**

Komparativni pregled:

**PREGLED NACIONALNIH SISTEMA USTAVNOPRAVNIH ODNOSA IZMEĐU DRŽAVE I
CRKVE I UREĐENJE IMOVINSKIH PITANJA U NEKOLIKO ZEMALJA EU**

Podgorica, jul 2019. godine

Broj: 12/2019

Klas. br: 00-52-4/19 -

Datum: jul 2019. godine

Pripremili: Jelena Ulić, šefica Istraživačkog centra

Sandra Brajušković, istraživač analitičar u Istraživačkom centru

** Istraživački centar Skupštine Crne Gore, prilikom izrade istraživačkih radova, koristi se javno dostupnim podacima i podacima iz baza ograničenog pristupa, strogo vodeći računa o kredibilnosti izvora. Centar ulaže sve razumne napore da informacije sadržane u istraživačkom radu budu tačne i potpune, ali ne snosi odgovornost za eventualnu netačnost i nepotpunost istih. Istraživački radovi se koriste samo u svrhu za koju su izrađeni, a u skladu sa Pravilima o izradi istraživačkih radova. Stavovi izrečeni u tekstu ne predstavljaju zvaničan stav Skupštine Crne Gore, niti neophodno drugih institucija ili organizacija čiji se podaci koriste za izradu rada.*

*** Svi pojmovi upotrijebljeni u istraživačkom radu u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose*

SADRŽAJ

UVOD	4
1. GLAVNI NALAZI ISTRAŽIVANJA	5
2. PREGLED NACIONALNIH SISTEMA USTAVNOPRAVNIH ODNOSA IZMEĐU DRŽAVE I CRKVE I UREĐENJE IMOVINSKIH PITANJA	7
2.1 ČEŠKA.....	7
2.2 DANSKA.....	9
2.3 FRANCUSKA	10
2.4 GRČKA	11
2.5 IRSKA	13
2.6 NJEMAČKA.....	14
2.7 PORTUGAL	15
2.8 SLOVAČKA	16
2.9 ŠPANIJA.....	17
2.10 ŠVEDSKA.....	18
IZVORI INFORMACIJA	20

UVOD

Religija predstavlja dio javne sfere, a uloga države kao jemstvenika ljudskih prava dužna je da obezbijedi uslove za njihovo ostvarivanje u javnoj sferi, jednakost i zabranu diskriminacije. Budući da je dio javne sfere, religija se neminovno susreće sa državom i njenim pravnim poretkom.¹

Osnovne strukture evropskog prava o religiji svoje temelje, prije svega, nalaze u vjerskoj slobodi kao elementu komunitarnog prava. Drugi strukturni principi su dužnosti Unije da ostane neutralna u pitanjima religije i filozofije, da iskaže poštovanje različitim religijama i filozofijama, da dá jednak tretman vjerskim zajednicama.² Evropska unija, kroz član I-52, definiše status crkava i vjerskih zajednica, njime poštujući pravni status crkava i vjerskih zajednica u skladu sa zakonima države članice, kao i status filozofskih i nekonfesionalnih organizacija, održavajući otvoreni, transparentni i redovni dijalog sa crkvama i organizacijama čiji identitet i specifičan doprinos uvažava prema nacionalnom pravu država članica.³ Ovaj član je izraz neutralnosti Evropske unije u pogledu vjerskih i filozofskih pitanja, poštuje nadležnost država članica na polju religije.

Različiti sistemi odnosa između države i crkava i vjerskih zajednica predstavljaju rezultat specifičnog istorijskog razvoja, stoga, iako sve države članice EU garantuju slobodu vjeroispovijesti, u evropskim zemljama nema jednoobraznog modela odnosa između države i crkava i vjerskih zajednica. Modeli odnosa između države i crkava i vjerskih zajednica mogu da se odrede u širokom luku, od relativno striktnosti odvojenosti države i crkava i vjerskih zajednica, ali bez izostanka veza i podrške, do postojanja državnih crkava, ili dominantnih religija. Treći model, polazi od obostrane nezavisnosti crkve i države, ali priznaje da one u isto vrijeme obavljaju mnoštvo zajedničkih zadataka.⁴

U Crnoj Gori, sloboda vjeroispovijesti garantovana je Ustavom, kroz član 46, dok važeći Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica od 1977. godine⁵ garantuje, *inter alia*, slobodu vjeroispovijesti, uređuje osnivanje i status vjerskih zajednica.

Vlada Crne Gore je na sjednici, 16. maja 2019, utvrdila „**Predlog zakona o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica**“, kojim se, prema saopštenju Vlade⁶ „utvrđuju jednake obaveze i prava svih vjerskih zajednica koje djeluju na teritoriji Crne Gore i na jasan i transparentan način se rješava pitanje državne imovine.“ Ipak, i pored konstatacija Vlade da je predloženi akt „usaglašen sa najvišim međunarodnim standardima“, predlog je privukao pažnju i pokrenuo brojna pitanja, uključujući i to da li država može da bude vlasnik vjerskih objekata. S tim u vezi, u maju 2019, zatraženo je mišljenje Venecijanske komisije o nacrtu zakona, koja je, na plenarnoj sjednici održanoj 21-22. juna 2019, usvojila Mišljenje o Nacrtu zakona i u njemu pružila niz preporuka, Državno-crkveno pravo u nacionalnim pravnim sistemima definiše status crkava i vjerskih zajednica, njihovu ulogu, pa čak i pitanje restitucije, odnosno vlasništva nad imovinom crkvenih objekata, što je i predmet ovog istraživačkog rada, a u skladu sa zahtjevom upućenim Istraživačkom centru.

Imajući u vidu činjenicu da su različiti sistemi odnosa između države i crkava i vjerskih zajednica duboko ukorijenjeni u istorijsko nasljeđe evropskih zemalja, u ovom radu sagledani su različiti modeli odnosa i obuhvaćene države različitog društvenog istorijskog nasljeđa religiozne pripadnosti stanovništva, kao i različitih ustavnih i zakonskih rješenja o državno-crkvenim pitanjima u nekoliko zemalja Evropske unije: **Češka, Danska, Francuska, Grčka, Irska, Njemačka, Slovačka, Portugal, Španija i Švedska**. Međutim, s obzirom na to da je odnos države i crkve, pa samim tim i vlasništvo nad vjerskim objektima, rezultat posebnog istorijskog razvoja, treba imati u vidu istorijski kontekst, koji nije u potpunosti obuhvaćen ovim radom. Za više informacija o istorijskom razvoju analiziranih zemalja potrebno je konsultovati literaturu koja je korišćena prilikom izrade ovog rada.

¹ Doc. Dr Vladimir Đurić, Ustavnopravni modeli odnosa između države i crkava i vjerskih zajednica u Evropi, Fakultet pravnih nauka, Banja Luka, 2011, str. 139-140

² Gerhard Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 12

³ Treaty Establishing a Constitution for Europe, https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_establishing_a_constitution_for_europe_en.pdf

⁴ V. Đurić, ibid, str. 143

⁵ Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica ("Službeni list Socijalističke Republike Crne Gore", br. 009/77 od 05.04.1977, 026/77 od 20.07.1977, 029/89 od 25.10.1989, 039/89 od 29.12.1989, Službeni list Republike Crne Gore", br. 027/94 od 29.07.1994, 036/03 od 13.06.2003

⁶ Internet stranice Vlade Crne Gore <http://www.gov.me/vijesti/199409/Vlada-utvrdila-Predlog-zakona-o-slobodi-vjeroispovijesti-ili-uvjerenja-i-pravnom-polozaju-vjerskih-zajednica.html>

1. GLAVNI NALAZI ISTRAŽIVANJA

S obzirom na to da je Evropska unija utemeljena na nizu vrijednosti poput ljudskog dostojanstva, ljudskih prava, sloboda, jednakosti i slično, vjerska sloboda predstavlja važan element komunitarnog prava. Stoga, kao što je već pomenuto, ono što je zajedničko svim državama članicama Evropske unije, uključujući države koje su obuhvaćene istraživanjem (**Češka, Danska, Francuska, Grčka, Irska, Njemačka, Portugal, Slovačka, Španija i Švedska**), je to da garantuju svojim građanima slobodu vjeroispovijesti i daju vjerskim zajednicama mogućnost za ostvarivanje prava. Međutim, raznolikost nacionalnih kultura i identiteta, osnovna ubjeđenja, istorijske činjenice, iskustva i društvene prilike karakteristične za zemlje članice Evropske unije u značajnoj mjeri određuju **položaj i status crkve u državi i modele odnosa između države i crkava i vjerskih zajednica**. Iz tog razloga, kao što je prethodno navedeno, **ne postoji jedinstven model odnosa države i crkve** niti državno crkvenog prava u Evropskoj uniji.

Nasuprot tome, u kontekstu modela uređenja pomenutih odnosa, analizirane države sa aspekta **ustavnopravnog položaja crkve u državi** grubo se mogu svrstati u model **relativno stroge odvojenosti države i crkava i vjerskih zajednica (Irska, Francuska, Portugal)** i **model postojanja državne crkve (Danska, Grčka)**. U treći model, koji se nalazi između dva pomenuta i zasnovan je na načelu **uzajamne nezavisnosti države i crkve**, uz istovremenu **saradnju u određenim oblastima** mogu se svrstati **Njemačka, Slovačka, Španija i Švedska**. Osim toga, postoje poteškoće prilikom svrstavanja pojedinih zemalja u navedenu klasifikaciju, kao što je slučaj sa **Češkom** kao bivšom komunističkom zemljom, gdje postoji tendencija odvajanja crkve i države, ali zbog specifičnih okolnosti nakon pada komunističkog režima potpuno odvajanje do danas nije postignuto.

Imovinska prava crkve i države, vlasništvo nad vjerskim objektima i finansiranje crkve u analiziranim zemljama uslovljeni su u velikoj mjeri društveno-istorijskim nasljeđem i razvojem, te ustavnopravnim statusom crkve u državi i razlikuju se od države do države, **pri čemu kod pojedinih država nije moguće jasno precizirati ko ima pravo vlasništva nad imovinom, crkva ili država**. Karakteristično je i to da su i kod zemalja koje spadaju u istu grupu po pitanju odnosa države i crkve (prema prethodno navedenoj klasifikaciji) evidentne razlike u pogledu uređenja imovinskih odnosa.

Na primjer, u sistemima gdje postoji dominantna religija, odnosno državna crkva, kao što je slučaj sa **Danskom**, danska državna crkva ima finansijsku podršku države i podliježe velikom stepenu kontrole od strane parlamenta i vlade (Ministarstvo za crkvene poslove). **Crkve su javno vlasništvo** kojim upravljaju lokalni parohijski savjeti kao samoupravne institucije. U **Grčkoj**, takođe, postoje bliske veze između države i Pravoslavne crkve, država zakonom uređuje upravna pitanja u vezi sa crkvom i putem direktnih i indirektnih subvencija, državnih plata i penzija za sveštenike, te raznim poreskim olakšicama finansira crkvu (sistem crkvenog poreza ne postoji). Osim navedenog, predviđena je **neotuđivost nepokretne imovine** koja pripada pravoslavnim patrijaršijama na Srednjem Istoku i manastirima Vaseljske patrijaršije, kao i to da treća strana ne može preuzeti **nepokretnosti koje pripadaju manastirima**. Apelacioni sud u Solunu potvrdio je da se ovo odnosi i na rimokatoličke manastire.

Sa druge strane, u **Francuskoj**, Zakonom iz 1905. godine predviđen je **režim razdvojenosti crkve i države**, ukinut je crkveni budžet, isplata sveštениčkih plata i ostale subvencije iz javnih fondova, a nakon toga **vlasništvo nad postojećim građevinama Rimokatoličke crkve** i odgovornost za njihovu popravku prenijeto je zakonima **na državu** (katedrale i vladičanski dvorovi) i **opštine** (parohijske crkve i prezbiterstva). Pravna razdvojenost države karakteristična je i za **Irsku**, pri čemu je Ustavom predviđeno da **svaka vjerska zajednica ima pravo da upravlja svojim poslovima, posjeduje, stiče i upravlja imovinom, pokretnom ili nepokretnom i održava ustanove za vjerske ili dobrotvorne svrhe**. S obzirom na to da crkavama i vjerskim zajednicama nedostaje pravni subjektivitet, **crkvena imovina se obično dodjeljuje povjerenicima za parohije ili biskupije**. Na nivou Irske crkve dobrovoljno je uspostavljeno **predstavničko crkveno tijelo koje zastupa crkvenu imovinu** i može da tuži ili bude tuženo u pogledu imovine koja mu je povjerena. U **Portugalu**, takođe, postoji sistem odvojenosti crkve i

države, a Zakon o vjerskoj slobodi predviđa **za sve crkve i vjerske zajednice opšte priznanje prava na svojine na nepokretnostima i pravo da budu konsultovane onda kada država planira da sruši ili dodijeli još jednu upotrebu zgradi do tada namijenjenoj javnom bogoslužju.**

Kada je riječ o sistemima saradnje crkve i države, u **Njemačkoj su crkva i država razdvojene 1919. godine**, čime je obezbijeđeno nemiješanje države u poslove crkve, ali i obezbijeđena neka vrsta saradnje u određenim oblastima, koja je razrađena propisima na nivou saveznih država i specifičnim ugovorima između države i crkve i vjerskih zajednica. **Imovina Rimokatoličke crkve je sekularizovana i crkva ne raspolaže značajnim nekretninama**, a finansira se uglavnom iz prihoda od **crkvenog poreza**.

U **Slovačkoj** je Ustavom predviđeno da **crkve i vjerske zajednice samostalno upravljaju svojim poslovima**, osnivaju svoja tijela, imenuju sveštenstvo, osnivaju vjerske i druge institucije nezavisno od državnih vlasti. Na osnovu Sporazuma između države i crkve, **Katolička crkva ostvaruje imovinska prava nad svojim finansijskim i materijalnim resursima i ima pravo na sticanje vlasništva nad pokretnom i nepokretnom imovinom**, te pravo raspolaganja tom imovinom. Crkva posjeduje oko 23% nepokretnosti i pokretna kulturna blaga koja su važan dio slovačkog kulturnog naslijeđa. Nakon podjele federacije, Slovačka se bavila pitanjem imovine u kontekstu ublažavanja pravnih nepravdi nanijetih crkava i vjerskim zajednicama, uz mogućnost vraćanja crkvene imovine. **Restitucija u Slovačkoj prekinuta je 2006. godine**, a prema sadašnjim procjenama, **70% imovine vraćeno je vjerskim pravnim subjektima**. Slično kao u Slovačkoj, **proces restitucije imovine** koja je od crkve i vjerskih zajednica preuzeta tokom komunističkog režima u **Češkoj** počeo je 2012. godine usvajanjem zakona koji **uređuje imovinska pitanja crkava i vjerskih društava**. Imovinom se, u tom smislu, smatra originalna imovina registrovanih crkava i vjerskih društava, kao i **poljoprivredna imovina**. Predviđeno je da se povraćaj imovine izvrši ugovorom o poravnanju između crkve i države i vjerskih društava ili, ukoliko crkva ili vjersko društvo ne prihvate ugovor, isplaćuje se **novčana naknada čiji je iznos za svaku pojedinačnu crkvu i vjersko društvo propisan zakonom**. Iako je jedan dio imovine vraćen crkvama i vjerskim društvima tokom prethodnih godina, proces restitucije je komplikovan i nije u potpunosti završen. Zakonodavstvo u Češkoj predviđa određeni stepen autonomije i nezavisnosti crkve od države u pogledu upravljanja svojim pitanjima, ali postoji tendencija potpunog odvajanja i uspostavljanja finansijske nezavisnosti crkve od države (u skladu sa zakonom država će tokom perioda od 17 godina od stupanja na snagu zakona plaćati crkvi i vjerskim društvima doprinos za podršku aktivnostima).

Odnosi države i crkve u **Španiji** počivaju na principu saradnje iako je država nekonfesionalnog karaktera i, osim ustavom i zakonima, uređeni su konkordatima koji se odnose na važne oblasti, poput pravnih pitanja, ekonomskih pitanja, obrazovanja i kulture i sl, pri čemu ovi sporazumi imaju status ugovora međunarodnog prava. Prema Sporazumu o ekonomskim pitanjima, **država se obavezuje na pružanje finansijske podrške crkvi** i predviđa brojne poreske olakšice i oslobođenja. Katoličku crkvu **neposredno finansira država** na način da 0,5% poreza koji poreski obveznik plaća državi direktno ide crkvi.

Crkva i država u **Švedskoj** su formalno razdvojene, iako propise koji se odnose na crkvu i vjerske zajednice, kao i zakon kojim se utvrđuje identitet crkve **usvaja Parlament**⁷. Zakonodavstvom o crkvi propisana je unutrašnja organizacija crkve i uređena su imovinska pitanja. Shodno tome, razdvajanjem države i crkve **većina posjeda, crkava, katedrala, te crkvenog zemljišta pripala je crkvi na osnovu sporazuma sa državom**.

U nastavku rada predstavljen je komparativni pregled različitih sistema ustavnopravnih odnosa između države i crkve, kao i uređenje njihovih imovinskih pitanja po zemljama.

⁷ Švedska je jedina skandinavska zemlja koja nema državnu crkvu.

2. PREGLED NACIONALNIH SISTEMA USTAVNOPRAVNIH ODNOSA IZMEĐU DRŽAVE I CRKVE I UREĐENJE IMOVINSKIH PITANJA

2.1 ČEŠKA

Povelja o osnovnim pravima i slobodama⁸ koja je prema Ustavu dio ustavnog poretka Češke Republike⁹ predviđa da crkve i vjerska društva **upravljaju svojim poslovima**, a posebno imaju pravo da uspostavljaju tijela i imenuju sveštenstvo, kao i da osnivaju vjerske redove i ostala crkvena tijela, **nezavisno od tijela državne vlasti**.¹⁰ Identična odredba o pravu crkava i vjerskih društava da samostalno i nezavisno od tijela državne vlasti upravljaju svojim poslovima sadržana je i u Zakonu o crkvama i vjerskim društvima.¹¹

Bez obzira na to što zakonodavstvo predviđa određeni stepen nezavisnosti od države i autonomiju u pogledu upravljanja crkve sopstvenim poslovima, kada su u pitanju odnosi države i crkve u Češkoj **nije uspostavljen sistem stroge odnosno potpune razdvojenosti države i crkve**.¹² Odnose između države i crkve u zemlji, koji su se tokom istorije mijenjali, naročito u pogledu finansija i imovine, u velikoj mjeri obilježio je period komunističkog režima, kao i period tranzicije kroz koji je država prolazila nakon pada tog režima.

Za komunistički režim u Čehoslovačkoj u periodu od 1948. do 1989. godine bio je karakterističan period tzv. ateizacije, kada je u svim sferama javnog života bila zastupljena marksistička ideologija. U tom smislu, tadašnjim propisima koji su uređivali odnose države i crkava, **država je preuzela kontrolu nad crkvama i zemljom koja je pripadala vjerskim društvima** i predviđjela obavezne plate za sveštenstvo iz državnog budžeta, čime je crkva izgubila ekonomsku nezavisnost.¹³ Nakon pada komunističkog režima, 1989. godine nastupio je period tranzicije koji je umnogome promijenio politički, ekonomski i društveni život, uključujući dva ključna procesa – restituciju imovine i privatizaciju. Dok je prvi proces trebalo da nadoknadi nepravedno oduzimanje imovine od strane komunističkih vlasti, drugi se uglavnom odnosio na imovinu izgrađenu tokom komunističkog režima.¹⁴ Početkom 90-ih godina usvojeni propisi u vezi sa restitucijom, na osnovu kojih je imovina čiju je eksproprijaciju izvršio komunistički režim vraćena nekadašnjim vlasnicima, nijesu se u cjelini odnosili na crkve i vjerska društva.¹⁵ Naime, Zakonom o popisivanju¹⁶ povraćaj imovine Rimokatoličkoj crkvi bio je ograničen na zgrade za smještaj i vršenje vjerskih usluga i nije obuhvatao ekonomski produktivnu imovinu¹⁷, odnosno šume i obradiva zemljišta koja su bila dio posjeda parohijskih crkava i manastira.¹⁸ Prvi predlog zakona za povraćaj crkvene imovine 1992. godine izradila je grupa poslanika i bio je zasnovan na istim principima na kojima je počivao opšti zakon o restituciji (povraćaj poljoprivrednog zemljišta i šuma, objekata i parcela u opštinama i sl), ali nije dobio potrebnu većinu u Parlamentu. Ovo pitanje ponovo je pokrenula Vlada 2007. godine s ciljem da crkva povрати ekonomsku i neekonomsku imovinu, te dobije finansijsku naknadu za imovinu koja nije povraćena, pri čemu je urađena i

⁸ The Charter of Fundamental Rights and Basic Freedoms, RESOLUTION of the Presidium of the Czech National Council of 16 December 1992 on the declaration of the CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS as a part of the constitutional order of the Czech Republic

https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud/www/Pravni_uprava/AJ/Listina_English_version.pdf (3.7.2019)

⁹ The Constitution of the Czech Republic, No. 1/1993 Coll. adopted on 16 December 1992 as amended by Constitutional Acts No. 347/1997 Coll., No. 300/2000 Coll., No. 395/2001 Coll., No. 448/2001 Coll., No. 515/2002 Coll., No. 319/2009 Coll., No 71/2012 Coll. and No 98/2013 Coll, Article 3

<http://www.psp.cz/en/docs/laws/constitution.html> (3.7.2019)

¹⁰ Član 16, stav 2 Povelje o osnovnim pravima i slobodama

¹¹ Act No. 3/2002 Coll., On Churches and Religious Societies, Article 4, paragraph 3

¹² Jirži Rajmund Tretera, Država i crkva u Češkoj Republici, objavljeno u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 354 - 366

¹³ Pavol Minarik, Church-State Separation and Church Property Restitution in the Czech Republic, Society, Volume 54, Issues 5, Springer US, October 2017, pp. 459-465

¹⁴ Ibid, str. 462

¹⁵ J.R. Tretera, ibid, str. 364

¹⁶ Act no 298/1990 Coll.

¹⁷ Minarik, ibid, str.462

¹⁸ Tretera, ibid, str. 364

procjena crkvene imovine u saradnji sa Ministarstvom kulture i privatnom konsultantskom firmom. Međutim, Parlament nije usvojio ni ovaj predlog.¹⁹

Ipak, Parlament Češke „*prisjećajući se gorkih iskustava iz vremena kada su ljudska prava i osnovne slobode potiskivane na teritoriji današnje Češke, a odlučan da čuva i razvija naslijeđene kulturne i duhovne vrijednosti, vođen naporima da ublaži posljedice nekih imovinskih i drugih nepravdi koje je počinio komunistički režim u periodu između 1948. i 1989. godine, te da riješi imovinske odnose između države i crkava i vjerskih društava kao preduslov za punu vjersku slobodu, čime se omogućava obnova crkava i vjerskih objekata, slobodnog i nezavisnog statusa crkava i vjerskih društava, čije postojanje i funkcionisanje smatra bitnim elementom demokratskog društva*“²⁰ usvojio je 2012. godine **Zakon o rješavanju imovinskih pitanja crkava i vjerskih društava**.²¹

Ovaj Zakon, koji je na snagu stupio u januaru 2013. godine, uređuje pitanje imovinskih odnosa između države i registrovanih crkava i vjerskih društava i ima za cilj da ublaži imovinsku nepravdu koju je komunistički režim nanio crkvama i vjerskim društvima, pri čemu jasno definiše period od 25. februara 1948. godine do 1. januara 1990. godine kao **period sticanja prava** crkava i vjerskih društava na povraćaj imovine. Imovinom u kontekstu Zakona smatra se **originalna/izvorna imovina registrovanih crkava i vjerskih društava** (imovinska prava, suvlasnički interesi, pravna lica osnovana kao dio registrovanih crkava i vjerskih društava i sl), **poljoprivredna imovina** (poljoprivredni zemljišni fond, šumsko zemljište, stambene zgrade, objekti za pljoprivrednu proizvodnju i sl).²² Zakonom je predviđeno da država zaključuje **ugovor o poravnanju** sa svakom registrovanom crkvom ili vjerskim društvom pojedinačno, a ukoliko crkva ili vjersko društvo ne prihvati takav ugovor, ima **pravo na novčanu naknadu** čiji je iznos za svaku registrovanu crkvu ili vjersko društvo pojedinačno propisan Zakonom. Novčana naknada, kako je predviđeno Zakonom, isplaćuje se u 30 uzastopnih godišnjih rata.²³ Osim toga, Zakon propisuje da će u **periodu od 17 godina od dana stupanja na snagu zakona** država plaćati crkvi i vjerskim društvima doprinos za podršku njihovim aktivnostima. Taj prelazni period previđen je kako bi se crkvama omogućilo da, osim povraćaja imovine, uspostave i finansijsku nezavisnost.

Incijativu za pokretanje postupka ocjene ustavnosti Zakona o rješavanju imovinskih pitanja crkava i vjerskih društava predala je Ustavnom sudu grupa poslanika Parlamenta Češke 2013. godine tražeći poništenje/ukidanje Zakona, pri čemu je Ustavni sud u svojoj odluci potvrdio imovinska prava crkava i vjerskih društava.²⁴

Prema dostupnim podacima, proces povraćaja imovine crkvi i vjerskim društvima nije u potpunosti završen. Do kraja 2016. godine crkve i vjerska društva su u okviru procesa restitucije dobili oko 36.000 hektara poljoprivrednog zemljišta, 88.500 hektara šuma i više od 400 objekata. Najveći dio imovine vraćen je tokom 2014. i 2015. godine i u većini slučajeva u skladu sa ugovorima između države i crkve. Nekoliko slučajeva upućeno je sudovima u cilju donošenja odluke, uključujući slučajeve koji se odnose na važne historijske spomenike.²⁵

U svakom slučaju, proces rješavanja imovinskih pitanja u Češkoj dug je i specifičan i prema analitičarima predstavlja novu eru u pogledu odnosa crkve i države, a ujedno i veliki izazov za crkve u budućnosti kada je riječ o samostalnom upravljanju i sticanju potpune nezavisnosti.²⁶

¹⁹ Minarik, ibid.

²⁰ Tekst preambule Zakona.

²¹ Act 428/2012 on Property Settlement with Churches and Religious Societies <http://licodu.cois.it/?p=3216&lang=en> (4.7.2019)

²² Članovi Zakona 1 i 2

²³ Članovi Zakona 15 i 16

²⁴ Pl. ÚS 10/13 of 29 May 2013 “Church Restitution II” Czech Republic Constitutional Court Judgment in the Name of the Republic <https://www.usoud.cz/en/decisions/20130529-pl-us-1013-church-restitution-ii/> (4.7.2019)

²⁵ Minarik, ibid, str. 464

²⁶ Ibid, str.456

2.2 DANSKA

U Danskoj, u pogledu položaja crkve, Ustavom je predviđeno da je Evangelističko-luteranska crkva (protestantska) danska **državna crkva**, odnosno **Narodna crkva** (*Folkekirken*), te kao takva treba da ima podršku države.²⁷

Pojam „Narodna crkva“ potiče iz prvog Ustava 1849. godine i ostao je nepromijenjen u ustavima koji su uslijedili nakon toga, uključujući i važeći Ustav iz 1953. godine.²⁸ Pod obavezom države da pruža podršku crkvi podrazumijeva se **finansijska podrška, kao i pravne i političke veze**.²⁹ Dodatno, član 66 Ustava propisuje da crkva ima svoj Ustav koji joj omogućava autonomiju u smislu donošenja odluka po pitanju crkvenih stvari i slobodu u pogledu vlasti kroz osnivanje centralnog crkvenog savjeta koji bi nastupao u ime crkve.³⁰ Ideja je bila da crkva ostvari određenu vrstu nezavisnosti u odnosu na državu, ali dogovor o crkvenom ustavu nikada nije postignut. Umjesto toga, usvojeni su propisi koji su omogućili članovima Evangelističko-luteranske crkve da uticaj na upravljanje crkvom vrše putem **parohijskih crkvenih savjeta**³¹. Osim toga, usvojeni su propisi koji uređuju pitanje imenovanja sveštenstva, izbora biskupa, korišćenja i finansiranja crkava.³²

Budući da nema autonomiju, za većinu pitanja u vezi sa crkvom, kao i donošenje crkvenih propisa **nadležni su Parlament (Folketinget) i Ministarstvo za crkvene poslove**, pri čemu prilikom donošenja odluka moraju poštovati status Evangelističko-luteranske crkve i njeno učenje.³³ Na primjer, Ministarstvo za crkvena pitanja nadležno je za izdavanje odobrenja za gradnju i uništavanje crkava i ima ulogu apelacionog suda budući da se žalbe na odluke biskupa i crkvenih organa upućuju ministru za crkvena pitanja.³⁴ Prema pojedinim autorima, Narodna crkva Danske podliježe **najvećem stepenu parlamentarne i vladine kontrole u poređenju sa ostalim državnim crkvama** u Evropi.³⁵

Status crkve sličan je statusu državnih agencija, te shodno tome, crkva funkcioniše u skladu sa javnim pravom, dok druge vjerske zajednice imaju status privatnih udruženja i njihovi propisi predstavljaju dio opšteg pravnog sistema.³⁶ U pogledu **vlasništva nad crkvenom imovinom** tokom istorije, mogu se prepoznati tri faze:

1. **U vrijeme prije 1536. godine**, kada je danska crkva bila dio Rimokatoličke crkve, crkveni objekti **bili su u vlasništvu crkve**, a finansirali su ih kraljevi, bogati zemljoposjednici i biskupi putem donacija.
2. **Nakon Reformacije 1536. godine**, luteranski kralj **konfiskovao je imovinu Rimokatoličke crkve, uključujući i crkve**. Međutim, *de facto* je vlasništvo ubrzo prešlo na feudalne zemljoposjednike,
3. **Početak XX vijeka** crkve su postale **javno vlasništvo** kojim upravljaju lokalni parohijski savjeti kao samoupravne institucije.³⁷

²⁷ The Constitutional Act of Denmark, 1953, Section 4 <https://www.thedanishparliament.dk/en/democracy/the-constitutional-act-of-denmark> (5.7.2019)

²⁸ Inger Dibek, *Država i crkva u Danskoj*, objavljeno u G. Robers, *Država i crkva u Evropskoj uniji*, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 66-80

²⁹ My Constitutional Act with explanations, 12th Edition, the Communications Section, Danish Parliament, March 2014 https://www.thedanishparliament.dk/~media/pdf/publikationer/english/my_constitutional_act_with_explanations.ashx (5.7.2019)

³⁰ I. Dibek, *ibid*, str. 68

³¹ Parohijski savjeti kao upravni odbori lokalnih parohija predstavljaju zakonite organe sa zakonodavnim kapacitetom u mnogim oblastima, ne samo kao upravna vlast, već i u vezi sa izborom sveštenstva i slično. Izvor: I. Dibek, *ibid*.

³² My Constitutional Act with explanations, Section 66

³³ I. Dibek, *ibid*, str. 69

³⁴ Zakon o crkvenim objektima i grobljima, br. 329 od 29. marta 2014. godine

³⁵ Frank Cranmer, *Notes on Church and State in the European Economic Area 2011* (Working paper), Centre for Law and Religion Working Papers, Cardiff University, Cardiff, 2010

http://www.law.cf.ac.uk/clr/networks/Frank%20Cranmer_%20Church%20&%20State%20in%20W%20Europe.pdf (8.7.2019)

³⁶ I. Dibek, *ibid*.

³⁷ Ella Paldam, Martin Paldam, *The Political Economy of Churches in Denmark, 1300-2015*, Public Choice, Bind 172, Nr. 3-4, 2017, s. 443–463 <http://martin.paldam.dk/Papers/GT-Religion/8-Church-paper.pdf> (8.7.2019)

Što se tiče položaja ostalih vjerskih zajednica i vjeroispovijesti, osim Narodne crkve, Ustav Danske predviđa da se njihovo funkcionisanje uređuje posebnim zakonom koji se bavi pravnim položajem onih koji ne pripadaju Narodnoj crkvi.³⁸ Iako ne postoji poseban zakon, različite vjerske zajednice, izuzev Narodne crkve, nezavisne su, autonomne i najčešće organizovane kao privatna udruženja koja plaćaju neku vrstu članarine. Kao takve, organizacije nemaju obezbijedene pogodnosti od strane države, osim u slučaju da posjeduju dobrotvornu ustanovu, bolnicu i slično pa su u tom smislu obuhvaćeni relevantnim zakonodavstvom u odgovarajućoj oblasti i na taj način ostvaruju povlastice.³⁹

2.3 FRANCUSKA

U Francuskoj, zemlji koja tradicionalno pripada zapadnoj, Rimokatoličkoj crkvi, odnos između države i crkava i vjerskih zajednica u velikoj mjeri zavisio je od historije. Tako je, pod *Starim režimom*⁴⁰, crkva posjedovala veliki broj nepokretnosti, što joj je omogućavalo da se sama izdržava. Međutim, Ukazom od 2. novembra 1789. godine, izvršena je nacionalizacija sveštenečke imovine; za uzvrat, država se obavezala da će preuzeti stalne crkvene troškove i izdržavanje njenih sveštenika. U vrijeme Konkordata, država i lokalne vlasti, naročito opštine, nastavile su da finansiraju četiri priznate crkve, u smislu sveštenečkih plata, izgradnje zgrada, pomoći pri popravkama te operativnim troškovima. Ukazom od 21. februara 1795. godine, uspostavljen je sistem razdvojenosti crkve i države, kada država prestaje da priznaje sveštenike, prestaje da im obezbjeđuje plate i prostorije. Međutim, nakon dolaska Bonaparte na vlast i potpisivanjem Konkordata 1801, ponovo se uspostavljaju odnosi između države i crkve i dozvoljava civilnim vlastima da vrše strogu kontrolu nad sveštenicima.⁴¹

Važeći Ustav Francuske iz 1958. godine⁴² ne uređuje ustavni položaj crkava i sadrži svega dvije odredbe koje se bave njihovim statusom. Zakon od 9. decembra 1905. godine predstavlja osnovni pravni akt kojim je regulisan odnos između države i crkava i vjerskih zajednica u Francuskoj, koji je i danas na snazi, i koji je uspostavio u Francuskoj⁴³ **režim razdvojenosti crkve i države**. Crkve i vjerske zajednice su prestale da budu javne ustanove i morale su da postanu dio privatnog sektora.⁴⁴ Ovim zakonom, ukinut je crkveni budžet, isplata sveštenečkih plata i sve druge subvencije iz javnih fondova. Kao rezultat, crkve imaju dva izvora finansiranja: privatna davanja sa jedne strane i sa druge, posrednu pomoć od strane države u obliku koji ne predstavlja subvencije.⁴⁵

Francuski zakon o razdvojenosti crkve i države iz 1905. godine iznosi temeljna načela u svojim prvim članovima: Sloboda vršenja vjere, ali bez „priznavanja“ i bez subvencija. U članu 1 propisuje da „Republika obezbjeđuje slobodu savjesti. Ona garantuje slobodno vršenje vjere i podliježe samo navedenim ograničenjima u interesu javnog reda“, dok član 2 definiše da „Republika ne priznaje, ne finansira niti subvencionišie bilo koju vjeroispovijest. Svi troškovi vezani za vjeroispovijest ukidaju se iz budžeta države, departmana i opštinskih tijela. Ipak, u budžete (države ili javnog subjekta) mogu biti uključeni troškovi u vezi

³⁸ Ustav, član 69

³⁹ I. Dibek, ibid.

⁴⁰ Stari režim ili stari poredak je naziv za monarhistički, apsolutistički, socijalni i politički sistem uspostavljen u Kraljevini Francuskoj u 15. veku. Trajao je do kraja 18. veka, odnosno do izbijanja Francuske revolucije.

⁴¹ Brižit Basdedevon – Godme, Država i crkva u Francuskoj, u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 313-325

⁴² Constitution of October 4, 1958, https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constiution_anglais_oct2009.pdf

⁴³ Ovaj zakon se ne primjenjuje na tri departmana na istoku Francuske, koja su 1870. godine potpala pod njemačku vlast (Gornja Rajna, Donja Rajna i Mosel). Više detalja vidjeti u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012

⁴⁴ B. Basdedevon - Godme, ibid, str. 313-325

⁴⁵ B. Basdedevon - Godme, ibid, str. 325

sa vjerskim službama namijenjenih za osiguravanje slobodnog vršenja vjerskih aktivnosti u javnim ustanovama poput srednjih škola, fakulteta, staračkih domova, prihvatilišta i zatvora.⁴⁶

Francusko zakonodavstvo ne tretira uvijek crkve i vjerske zajednice kao institucije privatnog prava, već predviđa različite oblike udruživanja posredstvom kojih crkve i vjerske zajednice mogu da imaju pristup pravnom statusu koji odgovara njihovim specifičnim vjerskim potrebama i po kome mogu da ostvare poreske olakšice i javno finansiranje pojedinih aktivnosti.⁴⁷ Jedan od takvih oblika udruživanja su **vjerska udruženja** (*associations cultuelles*) koja, prema Zakonu, **mogu da dobiju imovinu bivših javnih crkvenih ustanova koje su prethodno bile ukinute**. Ovakav oblik organizovanja prihvatili su protestanti i Jevreji.⁴⁸ Udruživanje ovog oblika naišlo je na otpor Rimokatoličke crkve i protivljenje Svete stolice i dijela biskupata. Naime, Rimokatoličke jerarhija je strahovala od pojave mnoštva različitih udruženja, koja bi tvrdila da pripadaju Rimokatoličkoj crkvi, a koja jerarhija ne bi mogla da kontroliše i u kojima bi laici imali moće odlučivanja.⁴⁹ Ishod ovakvog vjerovanje bio je taj da Rimokatolička crkva nije osnovala ni jedno vjersko udruženje a, nakon dugih pregovora sa Svetom stolicom, dogovoreno je da **Rimokatolička crkva može da uspostavlja biskupijska udruženja** (*associations diocésaines*), tj. vjerska udruženja sa specijalnim statusom.⁵⁰

Tako su, po pitanju vlasništva nad crkvenim građevinama, Zakonom iz 1905. godine, **objekti protestantskih crkava i Jevreja bili povjereni odgovarajućim vjerskim udruženjima**, dok su, s druge strane, zakoni od 2. januara 1907. i 3. aprila 1908. godine, **prenijeli vlasništvo nad postojećim građevinama Rimokatoličke crkve**, i odgovornost za njihovu popravku, **na državu (katedrale i vladličanski dvorovi na državu, parohijske crkve i prezbiterstva na opštine)**. Nakon 1924. godine, finansiranje i izgradnja novih mjesta za bogoslužjenje, kao i njihovo održavanje, postalo je nadležnost biskupijskih udruženja.⁵¹

2.4 GRČKA

U Grčkoj postoje tijesne veze između državne vlasti i crkve, pa tako Grčku karakteriše **postojanje državne crkve**. U članu 3 važećeg Ustava⁵² uređuje se položaj Pravoslavne crkve i njen odnos sa državom navodeći da je **preovlađujuća vjera u Grčkoj Istočna pravoslavna crkva**, koja je autokefalna i samostalna, u neraskidivom je jedinstvu sa Carigradskom vaseljenskom patrijaršijom i sa svim drugim pravoslavnim crkvama, a njom upravlja Sveti Sinod⁵³. Ove odredbe člana nijesu u potpunosti nove, već su u različitim oblicima postojale u svim prethodnim ustavima.⁵⁴

⁴⁶ Church-state separation in Constitution of 1795 and Law of 1905: Excerpts, available at <https://www.concordatwatch.eu/kb-1525.834> (8.7.2019)

⁴⁷ Doc. dr Vladimir Đurić, Ustavopravni modeli odnosa između države i crkava i verskih zajednica u Evropi, Godišnjak Fakulteta pravnih nauka, Godina 1, Broj 1, Banja Luka, jul 2011, str. 144-145

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ B. Basdedevon - Godme, ibid, str. 316

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid, str. 317

⁵² The Constitution of Greece, Article 3, paragraph 1 <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf>

⁵³ Sveti Sinod predstavlja najvišu vlast u Grčkoj crkvi a sastoji se iz svih **eparhijskih arhijereja**, koji imaju titulu mitropolita.

⁵⁴ H. Papastatis, Država i crkva u Grčkoj, u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 52

Takođe, u skladu sa grčkim ustavom, **država ima pravo da zakonom uređuje sva upravna pitanja vezana za crkvu, čak i za njenu unutrašnju strukturu.** Važeća ustavna odredba koja državi daje pravo da donosi zakone o crkvenim pitanjima nije postojala tokom Rata za nezavisnost 1821. godine, kada je ustav Grčke uspostavio Istočno pravoslavnu vjeru kao preovlađujuću ili „državnu vjeru“, te garantovao slobodu bogoslužjenja sljedbenicima drugih vjera.⁵⁵ Odredba u vezi sa crkvenim upravnim pitanjima, koja propisuje da ona mogu biti uređena državnim zakonom, uvedena je kroz član 105 Ustava iz 1844. godine, nakon što je 1833. godine, ukazom o „nezavisnosti Grčke crkve“, država postala ekskluzivno zakonodavno tijelo i proglašena je podređenost crkve monarhu, koji je proklamovan za njenog poglavara.⁵⁶

Sveta Gora – Atos

Član 105 Ustava Grčke propisuje da je poluostrvo Atos samoupravni dio grčke države, čiji suverenitet ostaje netaknut. Duhovno, Sveta Gora je pod direktnom nadležnošću Vaseljenske partijaršije u Carigradu. Svetom Gorom upravlja, u skladu sa njenim povlašćenim režimom, njenih dvanaest manastira, a čitavo poluostrvo je podijeljeno među njima. Teritorija cijelog poluostrva je izuzeta od eksproprijacije. Upravu vrše dvadeset manastira, koji čine Svetu zajednicu, a njen izvršni organ, Svetu Epistasiju, čine četiri monaha koja se biraju godišnje iz četiri različita manastira po sistemu rotacije. Sveta Gora uživa povlastice u vezi sa carinskim franšizama, poreskim olakšicama, kao i pravom na osnivanje.

Izvor: H. Papastatis, *Država i crkva u Grčkoj*, u G. Robers, *Država i crkva u Evropskoj uniji*, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 63

Budući da je dogma Pravoslavne crkve preovlađujuća vjera, u ustavnopravnom sistemu Grčke postoji mnoštvo primjera povezanosti i prožetosti državnog i autonomnog crkvenog prava. Naime, **država finansira preovlađujuću vjeru**, međutim, u Grčkoj **nema crkvenog poreza**, već se **finansiranje vrši direktnim i indirektnim subvencijama**, kao i **državnim platama i penzijama za sveštenstvo, osiguranjem monaha i raznim poreskim olakšicama.**⁵⁷ Međutim, iako je Pravoslavna vjera preovlađujuća u Grčkoj, a Pravoslavna crkva u dominantnom položaju, određene povlastice uživaju i ostale crkve i vjerske zajednice. Najprije, stavom 3 člana 13 Ustava predviđeno je da će sveštenstvo ostalih poznatih religija biti podvrgnuto istoj državnoj superviziji i imati iste obaveze, kao i sveštenstvo preovlađujuće vjere.⁵⁸

Kao što je prethodno navedeno, u Grčkoj ne postoji crkveni porez. **Sve vjeroispovijesti stiču prihode od svoje pokretne i nepokretne imovine i poklona svojih članova.** Država je, ipak, skoro u potpunosti preuzela na sebe finansiranje preovlađujuće vjeroispovijesti, što se ostvaruje u raznim oblicima, kao npr. putem neposrednih ili posrednih subvencija. U isto vrijeme, država je zadužena za sve troškove sveštenečkog obrazovanja. Država isplaćuje plate velikodostojnika, sveštenika koji služe u parohijama, đakonima, propovjednicima, kao laicima zaposlenim u Pravoslavnoj crkvi. Te osobe od države dobijaju i penziju.⁵⁹

Pravoslavna crkva, kao i crkve drugih vjeroispovijesti, uživaju različita oslobađanja od poreza, poput poreza na nepokretnu imovinu, poreza na prihod od nepokretne imovine, poreza na prenos nepokretne imovine, donacije i poreza na nasljeđe. Još povoljnije poreske olakšice se primjenjuju na Svetu Goru.

⁵⁵ Ibid, str. 51

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Doc. Dr Vladimir Đurić, *Ustavnopravni modeli odnosa između države i crkava i vjerskih zajednica u Evropi*, Fakultet pravnih nauka, Banja Luka, 2011, str. 148

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ H. Papastatis, ibid, str. 60

Ostale finansijske povlastice odnose se na **neotuđivost nepokretne imovine koja pripada pravoslavnim patrijaršijama na Srednjem Istoku i manastirima Vaseljenske patrijaršije, kao i na činjenicu da nepokretnosti koje pripadaju manastirima ne mogu biti preuzete od treće strane**. Apelacioni sud u Solunu potvrdio je da se ovo odnosi i na rimokatoličke manastire.⁶⁰

Pravni status drugih crkava i vjerskih zajednica nije uređen jedinstvenim zakonom i one imaju različit pravni status. Trećim Londonskim protokolima od 1830. kojima je uređen status nezavisne Grčke, a za koji se smatra da je još uvijek na snazi, određeno je da će se na Katoličku vjeru odnositi sloboda uživanja i javnog vršenja vjerskih obreda, da će imovina koja pripada Katoličkoj crkvi biti garantovana, kao i da će biskupima Katoličke crkve biti zadržan i garantovan integritet njihove funkcije, prava i privilegije koji su uživali za vrijeme zaštite koju im je pružala Francuska.⁶¹

Predlog ustavnih promjena za razdvajanje crkve od države

Krajem 2018. godine, premijer Grčke Aleksis Cipras, pokrenuo je pitanje razdvajanja crkve i države. Naime, Ciprasova vladajuća radikalna ljevica SIRIZA, 2. oktobra 2018. godine, podnijela je Parlamentu Grčke predlog ustavnih amandmana kojim bi se ojačala vjerska neutralnost države, zadržavajući „priznavanje Pravoslavne crkve kao dominantne vjere iz istorijskih i praktičnih razloga“.

Cipras i arhiepiskop Jeronimos potpisali su u novembru iste godine zajedničku izjavu koja definiše uslove za razdvajanje crkve i države u okviru predložene ustavne reforme. Značajan dio izjave odnosi se na promjene u isplati plata sveštenicima, koje do sada država plaća u zamjenu za crkveno vlasništvo koje je stekla. Prema tom planu, sveštenici više ne bi bili na državnom platnom spisku već bi crkva dobila subvenciju za svešteničke plate. Međutim, ovakav prijedlog nije naišao na podršku grčke vlade i hijerarhije grčke crkve.⁶²

2.5 IRSKA

Odnos države i crkve, koji karakteriše Irsku kao zemlju gdje je **prepoznata odvojenost države i crkve**, utvrđen je kroz član 44 irskog Ustava⁶³, garantujući u stavu 2 tačka 5 svakoj vjerskoj zajednici **pravo da upravlja svojim sopstvenim poslovima, stiče i upravlja pokretnom i nepokretnom imovinom**. Član 44 Ustava Irske opisuje sljedeće:

„(1) Država potvrđuje da javna bogoslužjenja odaju počast Svemogućem Bogu. Ona će veličati njegovo ime i ukazivati čast i poštovanje vjeri.

(2) 1. Sloboda savjesti i slobodno ispovijedanje i vršenje vjere u skladu sa javnim poretkom i moralom, garantovana je svakom građaninu.

2. Država garantuje da neće potpomagati nijednu religiju.

3. Država neće nametati bilo kakva ograničenja niti vršiti diskriminaciju na osnovu vjeroispovijesti, uvjerenja ili položaja.

4. Zakoni koji obezbjeđuju državnu pomoć školama neće vršiti diskriminaciju među školama pod upravom različitih vjerskih zajednica, niti ometati pravo bilo kog djeteta koje bi da se školuje u školi koja se finansira iz javnih izvorada pohađa vjersku nastavu u toj školi.

5. Svaka vjerska zajednica ima pravo da upravlja svojim poslovima, posjeduje, stiče i upravlja imovinom, pokretnom i nepokretnom, i održava ustanove za vjerske ili dobrotvorne svrhe.

6. Imovina bilo koje vjerske zajednice ili obrazovne ustanove neće biti razmještana, osim zarad neophodnih javnih radova i uz plaćanje naknade.“

Po savremenom Irskom pravu sve crkve i vjerske grupe su u istom položaju. S obzirom da nijedna nije utvrđena zakonom, sve one imaju **status dobrovoljnih udruženja**. Ne postoji postupak, u nedostatku

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Đurić, Ibid, str. 149

⁶² Internet stranice Orthodoxy Christianity <http://orthochristian.com/117328.html> (8.7.2019)

⁶³ Constitution of Ireland, <http://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html>

odgovarajućeg zakona, kojim crkve i vjerske grupe mogu postati kolektivni organi javnog prava.⁶⁴ Kao rezultat ovog nedostatka pravnog subjektiviteta, **crkvena imovina se obično dodjeljuje povjerenicima**, u nekim slučajevima za parohije, u drugim za biskupije (i slično). Crkva Irske, pak, ima centralizovano uređenje. Kao dio procesa razdvajanja crkve od države, ta crkva je dobrovoljno stvorila predstavničko crkveno tijelo da zastupa njenu imovinu. Ovo tijelo je inkorporisano Kraljevskom poveljom od 15. oktobra 1870⁶⁵, koji je praglasilo potčinjenim poretku i kontroli Generalnog sinoda. Ono može da tuži i bude tuženo u pogledu crkvene imovine koja mu je povjerena. U načelu, crkve ili vjerske grupacije stižu ili raspoložu imovinom rukovodeći se isključivo sopstvenim pravilima i procedurama.⁶⁶

2.6 NJEMAČKA

Ustav Njemačke predviđa sistem koji prepoznaje crkvu kao instituciju po svojoj prirodi nezavisnu od države, odnosno propisuje da u Saveznoj Republici Njemačkoj **ne postoji državna crkva**.⁶⁷ Naime, donošenjem važećeg njemačkog Ustava 1949. godine u pogledu odnosa između države i crkve, kao i vjerskih zajednica, te po pitanju njihovog pravnog statusa u potpunosti su usvojena pravna rješenja sadržana u Vajmarskom ustavu iz 1919. godine.⁶⁸

Međutim, pojedini autori koji se bave izučavanjem pitanja odnosa između države i crkve u okviru evropskih sistema navode da se Njemačka može smatrati **zlatnom sredinom** ukoliko se posmatra u kontekstu stroge odvojenosti crkve i države i postojanja državne crkve.⁶⁹ Od srednjeg vijeka, Rimokatolička crkva imala je značajan direktni sekularni suverenitet i moć, što je ukinuto 1803. godine nakon glavnih zaključaka vanredne carske delegacije⁷⁰, kada je osim ukidanja svjetovnog suvereniteta crkvenih knezova i **imovina Rimokatoličke crkve najvećim dijelom sekularizovana**, pri čemu od nje gotovo ništa nije ostalo, osim svojine lokalnih parohija. Usvajanjem Vajmarskog ustava 1919. godine **crkva i država su razdvojene**, pri čemu je ipak dozvoljena određena vrsta saradnje među njima, na primjer po pitanju vjerske nastave u školama, crkvenog poreza i vojnog sveštenstva. Osim toga, veliki dio odnosa između crkve i države spada u nadležnost saveznih država, a detaljno uređenje odnosa propisano je nizom zakona i podzakonskih akata.⁷¹

U skladu sa Ustavom Njemačke, **crkve i vjerska društva** imaju pravo da **uređuju i vode svoje poslove nezavisno** u okviru granica opštih propisa koji su primjenljivi na sve. Takođe, imenuju svoje zvaničnike bez učešća države ili civilnog društva, dok pravni subjektivitet stižu u skladu sa opštim odredbama građanskog prava.⁷² Na ovaj način obezbijeđeno je nemiješanje države u poslove crkve i vjerskih društava.

Vjerska društva, u skladu sa Ustavom, imaju status korporacija po javnom pravu (pravnih lica javnog prava) u mjeri u kojoj su taj status uživale u prošlosti. Drugim vjerskim društvima ista prava se odobravaju na zahtjev, ukoliko njihovo ustrojstvo i broj vjernika daje osiguranja u pogledu njihove trajnosti. Ukoliko se dva ili više vjerskih društava osnovanih po javnom pravu ujedine u jedinstvenu organizaciju, i to se smatra korporacijom po javnom pravu.⁷³

Dodatno, Ustav predviđa da se **prava vjerskih društava na javne subvencije na osnovu zakona, ugovora ili posebne dotacije** ostvaruju u skladu sa zakonodavstvom saveznih država (pokrajina), a principe koji regulišu takvo ostvarenje uspostavlja Rajh. Istim članom Ustava, garantovana su **imovinska i**

⁶⁴ Džejs Kejsi, Država i crkva u Irskoj, u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 98

⁶⁵ Vlast koja donosi ovu povelju predviđena je 22. odjeljkom Zakona o irskoj crkvi iz 1869.

⁶⁶ Dž. Kejsi, ibid.

⁶⁷ Basic Law for the Federal Republic of Germany, Article 137, paragraph 1

⁶⁸ Prema članu 140 važećeg Ustava Njemačke, odredbe članova 136, 137, 138, 139 i 141 njemačkog Ustava od 11. avgusta 1919. godine čine sastavni dio Ustava Njemačke.

⁶⁹ Gerhar Robers, Država i crkva u Njemačkoj, objavljeno u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 209-210

⁷⁰ Pomenuti zaključci nastali su kao dio procesa koji se odvijao nakon Lunevilskog mirovnog sporazuma sklopljenog 1801. godine sa Francuskom.

⁷¹ Robers, ibid, str. 209

⁷² Član 137 (3,4) Vajmarskog ustava u vezi sa čl. 140 Ustava Njemačke

⁷³ Član 137 (5) Vajmarskog ustava u vezi sa čl. 140 Ustava Njemačke

druga prava vjerskih društava ili udruženja u njihovim institucijama, fondacijama i drugoj imovini predviđenoj za svrhu bogoslužnja, obrazovanja ili humanitarnog rada.⁷⁴

Navedene odredbe Ustava i modaliteti saradnje države i crkava i vjerskih društava detaljnije su, osim propisima na nivou saveznih država, razrađeni specifičnim ugovorima između države, odnosno saveznih država, i crkava. Takvim ugovorima upravo se regulišu pitanja poput saradnje države i sveštenstva, vjerskog obrazovanja u školama, te ostala pitanja u javnoj sferi.⁷⁵

Što se tiče finansiranja crkava, najveći dio crkvenog budžeta u Njemačkoj pokriva se od **prihoda od crkvenog poreza**⁷⁶, čije je uvođenje predviđeno Vajmarskim ustavom, a samim tim postalo integralnim dijelom važećeg Ustava. Shodno tome, vjerska društva koja su korporacije po javnom pravu **imaju pravo da ubiraju poreze** na osnovu građanske poreske liste u skladu sa zakonom savezne države.⁷⁷ Crkveni porez u Njemačkoj uveden je kao **posljedica sekularizacije crkvene imovine 1803. godine**, zbog čega **crkva ne raspolaže značajnim nekretninama**, i bitan je element u kontekstu razumijevanja saradnje između crkve i države na kojoj počiva sistem u Njemačkoj. Crkveni porez prikupljaju vlasti saveznih država u korist vjerskih zajednica koje imaju statusom pravnih lica javnog prava.⁷⁸ Osim toga, lokalne vlasti su u obavezi da u okviru svojih javnih dužnosti doprinesu održavanju crkvenih zgrada.⁷⁹

2.7 PORTUGAL

Portugalsko pravo razlikuje **tri kategorije crkava i vjerskih zajednica**:

- Crkve i vjerske zajednice *bez pravnog subjektiviteta*, jer nijesu upisane u registar za vjerska kolektivna lica;
- Crkve i vjerske zajednice upisane u registar vjerskih kolektivnih lica, i stoga *sa pravnim subjektivitetom*;
- *Domaće i tradicionalne crkve i vjerske zajednice*.⁸⁰

Sistem uspostavljen Ustavom Republike Portugala⁸¹ (član 41, posebno stav 4) je sistem jednakosti i **odvojenosti države i vjerskih zajednica**. Ovaj stav propisuje da su crkve i druge vjerske zajednice „odvojene od države i samostalno se organizuju, obavljaju svoje funkcije i oblike bogoslužnja“.

Neki autori navode da je Zakon o vjerskoj slobodi od 2001. bio prekretnica na putu ka jednakom tretmanu: garantovao je svim vjerskim zajednicama brojna prava i privilegije koje su ranije pripadale jedino Rimokatoličkoj crkvi na osnovu Konkordata iz 1940⁸². Budući da je Konkordat međunarodni sporazum koji ima prednost u odnosu na nacionalni zakon, ne mora da bude u saglasnosti sa Zakonom o vjerskoj slobodi, ipak, mora da bude u saglasnosti sa Ustavom. Dakle, status Rimokatoličke crkve mora da bude potpuno identičan statusu drugih vjerskih zajednica.⁸³

Ustavni principi i Zakon o vjerskoj slobodi povlači kao nužne i neposredne posljedice za sve crkve i vjerske zajednice, između ostalog:

- pravo na jednak tretman i pravo da se tretiraju kao jednake;
- pravo da steknu status pravnog lica putem posebne registracije;

⁷⁴ Član 138 (1,2) Vajmarskog ustava u vezi sa čl. 140 Ustava Njemačke

⁷⁵ Doc. dr. Vladimir Đurić, Ustavnopravni modeli odnosa između države i crkava i vjerskih zajednica u Evropi, Godišnjak Fakulteta pravnih nauka, Godina 1, Broj 1, Banja Luka, jul 2011, str. 152

⁷⁶ Robers, *ibid.* str. 215

⁷⁷ Član 137 (6) Vajmarskog ustava u vezi sa članom 140 Ustava Njemačke

⁷⁸ Thierry Rambaud, Odvojenost crkve od države u Njemačkoj i Francuskoj: komparativna analiza, *Političke analize*, Vol. 4, br. 15, septembar 2013. godine, str. 3-11

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Vitalino Kanas, Država i crkva u Portugalu u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str.236

⁸¹ Constitution of the Portuguese Republic, <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/pt/pt045en.pdf>

⁸² Odnosi između države i Rimokatoličke crkve definisani su u Konkordatu, dogovorenom između Portugala i Svete Stolicе.

⁸³ V. Kanas, *ibid.*

- slobodu organizovanja, raspolaganja, sastava, nadležnosti i funkcionisanja njihovih organa, imenovanja, funkcija i vlasti njihovih predstavnika, sveštenika, misionara i vjerskih pomoćnika, da se pridruže ili učestvuju u osnivanju federacija ili međuvjerskih udruženja;
- pravo da stvaraju mjesta za bogosluženje ili mjesta za okupljanje sa vjerskim ciljevima i da vrši svoje funkcije, uključujući sve vjerske obrede, kako na privatnim tako i na javnim mjestima (na primjer, ulicama, trgovima);
- pravo na nemiješanje države u oblast vjere i pravo na neutralnost državnih institucija;
- nemogućnost države da izvede bilo koji vjerski čin, funkciju, ili obred ili donese akt Vlade koji ima veze sa vjerskim pravilima;
- pravo da primaju usluge i donacije od vjernika i da vrše prikupljanje priloga;
- pravo crkava i vjerskih zajednica da sarađuju sa državom, saglasno svom odgovarajućem značaju;
- sloboda da osnivaju seminarije i druge obredne centre i škole crkvene kulture, bez državnog nadzora ili kontrole;
- sloboda da osnivaju i upravljaju privatnim ili kooperacijskim školama, pod državnim nadzorom; pravo da podučavaju religiji u takvim školama;
- pravo da promovišu i šire svoju vjeru putem svojih spisa, radio-stanica i TV mreža;
- **opšte priznanje prava svojine na nepokretnostima i da budu konsultovane kada država planira da sruši ili dodijeli još jednu upotrebu zgradi dotad rezervisanoj za javno bogosluženje;**
- nemogućnost crkava i vjerskih zajednica da se miješaju u organizaciju i upravljanje državom; nepodobnost sveštenika za politička imenovanja;
- nemogućnost sveštenika crkava i vjerskih zajednica da budu državni službenici, jednostavno iz razloga njihovog crkvenog položaja;
- privilegija za sveštenike crkava i vjerskih zajednica da ne budu ispitivani o činjenicama saznatim kroz ispovijest;
- Rimokatolička crkva, crkve i vjerske zajednice upisane u registar vjerskih udruženja i tradicionalne crkve i vjerske zajednice imaju druga prava.

2.8 SLOVAČKA

Važeći Ustav Slovačke Republike iz 1992. godine⁸⁴ u članu 1 navodi da je Slovačka Republika „suverena, demokratska i pravna država. Ne vezuje se za bilo koju ideologiju ili religiju.“ Dalje, u članu 24, stav 3 navodi se da „crkve i vjerske zajednice samostalno upravljaju svojim poslovima, samostalno osnivaju svoja tijela, imenuju svoje sveštenstvo, obezbjeđuju vjeronauku, **osnivaju vjerske i druge crkvene institucije nezavisno od državnih vlasti**“.

Važan izvor konfesionalnog prava u Slovačkoj danas predstavljaju normativni sporazumi zaključeni između države i pojedinačnih crkava, pa i **sporazum između Slovačke Republike i Svete Stolice**, koji daje pravo **Katoličkoj crkvi da „ostvaruje imovinska prava nad svojim finansijskim i materijalnim resursima“**, a po članu 19 i **pravo na „sticanje vlasništva nad pokretnom i nepokretnom imovinom, kao i nematerijalnim stvarima te pravo raspolaganja tom imovinom“**.⁸⁵

Stoga, **crkve i vjerske zajednice mogu, inter alia, da posjeduju pokretnu i nepokretnu imovinu i imaju drugu imovinu i nepovrediva prava**, da ustanovljavaju i vode namjenske ustanove, da posjeduju izdavačke kuće, da rukovode štampom, izdavaštvom i štamparijama, da osnivaju i vode sopstvene kulturne ustanove, osnivaju i vode sopstvene zdravstvene i društvenokorisne ustanove. Takođe, imaju pravo da osnivaju i vode osnovne škole, srednje škole, univerzitete i školske ustanove u svrhu obrazovanja, koje su neodvojivi i ravnopravni dio slovačkog obrazovnog sistema. Crkva posjeduje oko 23% nepokretnosti i pokretna kulturna blaga koja su važan dio slovačkog kulturnog nasljeđa.⁸⁶

⁸⁴ The Constitution of the Slovak Republic, <https://www.slovakia.org/sk-constitution.htm>

⁸⁵ KOMPARACE VYBRANÝCH UZAVŘENÝCH SMLUV MEZI SVATÝM STOLCEM A EVROPSKÝMI STÁTÝ, Parlamentni institut, Parlament České Republiky, květen 2010

⁸⁶ Ibid, str. 260-262

U svojim odnosima sa crkvama, Slovačka Republika polazi od priznanja njihovog društvenog i pravnog statusa kao javnih i pravnih ustanova *sui generis* i saraduje s njima u skladu sa načelima partnerske saradnje. Registrovanim crkvama i vjerskim zajednicama⁸⁷, ona pruža finansijsku podršku u ostvarivanju njihove haritativne djelatnosti i garantuje im pravni status i djelovanje u javnom životu. Preko zakona, Slovačka je nametnula jedinstveni oblik direktne državne subvencije za crkve i vjerske zajednice.⁸⁸

Između 1948. i 1949. kada je Zakon br. 218/1949 3b. stupio na snagu, ključni dio crkvene produktivne imovine je nacionalizovan bez obeštećenja, naročito preko primjene Zakona o zemljištu i agrarnoj reformi.⁸⁹

Nakon podjele Federacije, Slovačka Republika se bavila pitanjem crkvene imovine usvajanjem Zakona br. 282/1993 o ublažavanju određenih pravnih nepravdi koje su nanijete crkvama i vjerskim zajednicama, kojim je trebalo da se vrati značajan dio crkvene imovine, a koja je od pojedinih pravnih lica oduzeta od 8. maja 1945. do 1. januara 1990, i jevrejskih zajednica od 2. novembra 1938. Ovaj zakon je omogućio da se pojedina vlasnička prava i vrate.⁹⁰

Zakon br. 282/1993 je izmijenjen i dopunjen Zakonom br. 97/2002 i br. 161/2005, koji su pojasnili i proširili mogućnost vraćanja crkvene imovine. Međutim, 2006. godine restitucija crkvene imovine u Slovačkoj je prekinuta. Prema sadašnjim procjenama, oko 70% imovine vraćeno je vjerskim pravnim subjektima. Crkve i vjerske zajednice u Slovačkoj i dalje se finansiraju na sličan način kao i Češka, a u skladu sa Zakonom br. 218/1949.⁹¹

Pitanja o odnosima Slovačke Republike i crkava, kao i o učešću crkava u javnom životu, često se postavljaju na slovačkoj političkoj sceni. Liberali i partije lijevog krila najčešće pozivaju na potpuno odvajanje crkve i države.⁹²

2.9 ŠPANIJA

Odnosi države i crkve u Španiji zasnovani su na dva ključna temelja, odnosno na ustavnim normama i zakonodavstvu, te na sporazumima zaključenim između crkve i države. Važećim Ustavom Španije iz 1978. godine uspostavljen je **novi model odnosa države i crkve i vjerskih organizacija** kojim je, osim načela sekularizma, predviđena **saradnja između države i Katoličke crkve i drugih vjerskih zajednica**.⁹³ Dakle, iako je država nekonfesionalnog karaktera, odnosno počiva na principu razdvajanja crkve i države, Ustavom je garantovana saradnja, vjerovatno imajući u vidu duboko ukorijenjenu istorijsku tradiciju, odnosno snažno prisustvo rimokatoličanstva u državi i društvu.⁹⁴

Međutim, odnosi između Katoličke crkve i Španije nijesu uvijek tokom istorije bili jednostavni. Na primjer, u periodu od 1835. i 1851. godine, vlada je zabranila tradicionalne crkvene poreze i izvršila eksproprijaciju 90% crkvene imovine u vrijeme kada je Katolička crkva posjedovala jednu petinu zemlje u Španiji, zbog čega crkva nije mogla da se finansira. Katolička crkva i država sklopile su sporazum (konkordat) kojim se država obavezala na godišnju finansijsku podršku crkvi iz državnog budžeta te razna poreska izuzeća. U periodu prije španskog građanskog rata (1936-1939), tokom Druge republike javile su se ideje odvajanja crkve i države koje su inkorporirane u Ustav iz 1931. godine, pri čemu je članom 3 bilo predviđeno da

⁸⁷ Država priznaje samo crkve i vjerske zajednice koje su registrovane. Ministarstvo kulture je nadležno tijelo za registrovanje crkava i vjerskih zajednica. Međutim, prema nekim autorima, poznato je da većina registrovanih crkava i vjerskih zajednica ne ispunjava uslove za članstvo, te da su registrovane prema odredbi Zakona koja propisuje da se zajednice koje su već obavljale svoje aktivnosti, bilo na osnovu zakona ili saglasnosti države, do dana kada je Zakon stupio na snagu, smatraju registrovanim. Većina crkava i vjerskih zajednica djeluju na osnovu ove odredbe i smatraju se registrovanim.

⁸⁸ Mihaela Moravičkova, *Država i crkva u Slovačkoj Republici*, u G. Robers, *Država i crkva u Evropskoj uniji*, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str.258-259

⁸⁹ M. Moravičkova, *ibid*, str. 264

⁹⁰ *Ibid*.

⁹¹ Parlamentni institut, *Parlament Česke Republiky*, *Ibid*.

⁹² M. Moravičkova, *ibid*, str. 268.

⁹³ *Constitution of Spain*, Article 16

http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf (8.7.2019)

⁹⁴ Javier Garcia Oliva, *Religious Freedom in Transition: Spain, Religion, State and Society*, Vol. 36, No. 3, September 2008, p. 269 – 281

španska država nema zvaničnu vjeru, te ukinuto finansiranje crkve. Ta vrsta politike generalno je prihvaćena sa velikim nezadovoljstvom i nespremnošću naroda da prihvati promjene i bila je jedan u nizu faktora koji su i doveli do građanskog rata. U periodu nakon rata, za vrijeme Frankovog režima, katoličanstvo je proglašeno zvaničnom državnom vjerom, Katolička crkva dobila snažnu podršku, i privilegovani status što je bilo predviđeno sporazumom sklopljenim između Katoličke crkve i Vlade 1953. godine. Nakon Frankove smrti 1975. godine nastupio je period političke tranzicije koji je okončan usvajanjem Ustava 1978. godine čime je priznato pravo slobode vjeroispovijesti u zemlji koja nema državnu religiju.⁹⁵

Osim Ustavom i Zakonom o vjerskim slobodama⁹⁶ odnosi države i Katoličke crkve u Španiji uređeni su u skladu sa pet sporazuma (konkordata) koji se tiču nekoliko bitnih oblasti. Četiri sporazuma sklopljena su 1979. godine čiji su predmeti: pravna pitanja (pravni subjektivitet i brak), obrazovanje i kultura, oružane snage i ekonomska pitanja, dok peti sporazum uređuje necrkvene studije na crkvenim univerzitetima i potiče iz 1962. godine. Sporazumi imaju status ugovora međunarodnog prava, što je potvrđeno u parlamentarnoj proceduri i odlukama Vrhovnog i Ustavnog suda.⁹⁷

U skladu sa Sporazumom između države i Svete stolice iz 1979. godine o ekonomskim pitanjima⁹⁸, država se obavezuje da saraduje sa Katoličkom crkvom u ostvarivanju adekvatne finansijske podrške, uz apsolutno poštovanje načela vjerske slobode. Osim toga, Sporazum predviđa brojna oslobođenja u pogledu plaćanja poreza.⁹⁹ Što se tiče finansiranja, Katoličku crkvu neposredno finansira država, odnosno uobičajena je procedura, prema poreskom zakonodavstvu je da 0,5% poreza koji poreski obveznik plaća državi ide direktno crkvi.¹⁰⁰

2.10 ŠVEDSKA

Odnosi između crkve i države u Švedskoj uređeni su Ustavom iz 1973. godine, koji je dopunjen 2000. godine tokom reforme koja je dovela do stupanja na snagu novog sistema uređenja pomenutih odnosa, tačnije **do razdvajanja crkve i države**, budući da je do tada crkva u Švedskoj bila državna crkva.¹⁰¹

Rasprava o ukidanju sistema državne crkve u Švedskoj započela je 1958. godine kada je tadašnja vlada imenovala komisiju u cilju analize datog problema i pronalaženja mogućih rješenja. Uprkos nizu pokušaja odvajanja crkve od države, u vezi sa tim ništa konkretno nije se dogodilo sve do 1995. godine kada je Parlament usvojio vladin predlog novih odnosa između crkve i države. Nakon toga započeo je proces pripreme reforme, usvojeni su zakoni i amandmani na Ustav, a od 1. januara 2000. godine crkva je zvanično odvojena od države.¹⁰²

Švedski ustav predviđa da se **norme koje se odnose na crkvu** i druge vjerske zajednice **utvrđuju putem zakona koje usvaja parlament**.¹⁰³ Donošenje takvih zakona, izmjena ili ukidanje zahtijeva kvalifikovanu većinu u Parlamentu.¹⁰⁴ **Iako crkva nije državna, njen identitet određen je zakonom koji usvaja parlament** iz razloga što je država prihvatila da na taj način garantuje kontinuitet identiteta crkve.¹⁰⁵

⁹⁵ Gloria M. Moran, The Spanish System of Church and State, *BYU Law Review*, Issue 2, January 1995, p. 535 - 553

⁹⁶ Zakon o vjerskim slobodama usvojen je 1980. godine i osnovna mu je funkcija da odredi položaj drugih vjerskih zajednica, budući da je položaj Katoličke crkve utvrđen konkordatima.

⁹⁷ Ivan K. Iban, Država i crkva u Španiji, u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 377-387

⁹⁸ Instrumento de Ratificación del Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre asuntos económicos, firmado en Ciudad del Vaticano el 3 de enero de 1979 <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1979-29490> (10.7.2019)

⁹⁹ Detaljnije vidi član 4 Sporazuma

¹⁰⁰ I. Iban, *ibid.*

¹⁰¹ Lars Fridner, Država i crkva u Švedskoj, G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 367-376

¹⁰² *Ibid.*, str. 368

¹⁰³ Constitution of Sweden (The Instrument of Government), Chapter 8, Article 2 <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/se/se122en.pdf> (9.7.2019)

¹⁰⁴ Fact Sheet, Changed relations between the State and the Church of Sweden, Ministry of Culture, Sweden, February 2000

¹⁰⁵ L.Fridner, *ibid.*, str. 369

Suštinski propisi koji uređuju pitanje odnosa između crkve i države su **Zakon o Švedskoj crkvi**¹⁰⁶ i **Zakon o uvođenju zakona o Švedskoj crkvi**¹⁰⁷. Prema Zakonu o Švedskoj crkvi, švedska crkva je Evangelističko-luteranska crkva otvorena za cijelu naciju koja pomoću svoje demokratske organizacije i ministarstva za crkvena pitanja sprovodi aktivnosti na teritoriji države.¹⁰⁸ Takođe, Zakon propisuje unutrašnju organizaciju crkve.

Zakon o uvođenju zakona o Švedskoj crkvi usvojen je u cilju adekvatne pripreme u pogledu novih odnosa između crkve i države i **sadrži odredbe koje se tiču imovinskih pitanja**. Prema ovom zakonu, **većina posjeda predata je crkvi i njenim parohijama**. Konkretno, član 9 Zakona predviđa da **Švedska crkva, parohija ili vjerska zajednica** od 1. januara 2000. godine imaju vlasništvo nad imovinom crkvenog fonda, crkvama i katedralama sa pripadajućim predmetima, grobljima, te crkvenim zemljištem. Lice, koja su prije stupanja Zakona na snagu, bilo vlasnik crkvene imovine i pretrpjela gubitak prenosom imovine na crkvu ima pravo na razumnu naknadu štete od države. Isto važi i za lica koja su imala posebna prava na imovinu.¹⁰⁹ **Svu imovinu Švedska crkva je dobila na osnovu sporazuma.**¹¹⁰

Dodatno, **Zakon o kulturnom nasljeđu** sadrži izričite odredbe o kulturnom nasljeđu crkve. Stoga, crkvene građevine koje pripadaju Švedskoj crkvi i koje su izgrađene prije 1940. godine mogu se mijenjati isključivo uz odobrenje nadležnih za kulturno nasljeđe, pri čemu država daje prilog za održavanje crkvenih građevina (saradnja u ovom polju ostvaruje se putem dogovora između vlade i Švedske crkve).¹¹¹ Shodno tome, bez obzira na formalno razdvajanje države i crkve u Švedskoj, povezanost u određenim segmentima i dalje postoji.

¹⁰⁶ Act on Church of Sweden 1998:1591, 26 November 1998

¹⁰⁷ Lag (1998:1592) om införande av lagen (1998:1591) om Svenska kyrkan https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19981592-om-inforande-av-lagen-19981591_sfs-1998-1592 (9.7.2019)

¹⁰⁸ Član 2 Zakona o Švedskoj crkvi

¹⁰⁹ Članovi 9 i 11 Zakona o uvođenju zakona o Švedskoj crkvi

¹¹⁰ L. Fridner, ibid.

¹¹¹ L.Fridner, ibid, str. 370

IZVORI INFORMACIJA

- Act 428/2012 on Property Settlement with Churches and Religious Societies <http://licodu.cois.it/?p=3216&lang=en>
- Act No. 3/2002 Coll., On Churches and Religious Societies
- Basic Law for the Federal Republic of Germany,
- Brižit Basdedevon – Godme, Država i crkva u Francuskoj, u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 313-325
- Church-state separation in Constitution of 1795 and Law of 1905: Excerpts, available at <https://www.concordatwatch.eu/kb-1525.834> (8.7.2019)
- Constitution of Ireland, <http://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html>
- Constitution of October 4, 1958, https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constiution_anglais_oct2009.pdf
- Constitution of Spain http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf
- Constitution of Sweden (The Instrument of Government) <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/se/se122en.pdf>
- Constitution of the Portuguese Republic, <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/pt/pt045en.pdf>
- Doc. dr Vladimir Đurić, Ustavopravni modeli odnosa između države i crkava i verskih zajednica u Evropi, Godišnjak Fakulteta pravnih nauka, Godina 1, Broj 1, Banja Luka, jul 2011, str. 144-145
- Džeims Kejsi, Država i crkva u Irskoj, u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 98
- Ella Paldam, Martin Paldam, *The Political Economy of Churches in Denmark, 1300-2015*, Public Choice, Bind 172, Nr. 3-4, 2017, s. 443-463 <http://martin.paldam.dk/Papers/GT-Religion/8-Church-paper.pdf>
- Fact Sheet, Changed relations between the State and the Church of Sweden, Ministry of Culture, Sweden, February 2000
- Frank Cranmer, *Notes on Church and State in the European Economic Area 2011* (Working paper), Centre for Law and Religion Working Papers, Cardiff University, Cardiff, 2010 http://www.law.cf.ac.uk/clr/networks/Frank%20Cranmer_%20Church%20&%20State%20in%20W%20Europe.pdf
- Gerhar Robers, Država i crkva u Njemačkoj, objavljeno u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 209-210
- Gerhard Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 12
- Gloria M. Moran, The Spanish System of Church and State, *BYU Law Review*, Issue 2, January 1995, p. 535 - 553
- H. Papastatis, Država i crkva u Grčkoj, u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 52
- Inger Dibek, Država i crkva u Danskoj, objavljeno u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 66-80
- Instrumento de Ratificación del Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre asuntos económicos, firmado en Ciudad del Vaticano el 3 de enero de 1979 <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1979-29490>
- Internet stranice Orthodox Christianity <http://orthochristian.com/117328.html>
- Internet stranice Vlade Crne Gore <http://www.gov.me/vijesti/199409/Vlada-utvrdila-Predlog-zakona-o-slobodi-vjeroispovijesti-ili-uvjerenja-i-pravnom-polozaju-vjerskih-zajednica.html>
- Ivan K. Iban, Država i crkva u Španiji, u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 377-387
- Javier Garcia Oliva, Religious Freedom in Transition: Spain, *Religion, State and Society*, Vol. 36, No. 3, September 2008, p. 269 – 281
- Jirži Rajmund Tretera, Država i crkva u Češkoj Republici, objavljeno u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 354 - 366
- KOMPARACE VYBRANÝCH UZAVŘENÝCH SMLUV MEZI SVATÝM STOLCEM A EVROPSKÝMI STÁTÝ, Parlamentni institut, Parlament České Republiky, květen 2010
- Lag (1998:1592) om införande av lagen (1998:1591) om Svenska kyrkan https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19981592-om-inforande-av-lagen-19981591_sfs-1998-1592

Lars Fridner, Država i crkva u Švedskoj, G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str. 367-376

Mihaela Moravičkova, Država i crkva u Slovačkoj Republici, u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str.258-259

My Constitutional Act with explanations, 12th Edition, the Communications Section, Danish Parliament, March 2014
https://www.thedanishparliament.dk/~media/pdf/publikationer/english/my_constitutional_act_with_explanations.ashx

Pavol Minarik, Church-State Separation and Church Property Restitution in the Czech Republic, Society, Volume 54, Issues 5, Springer US, October 2017, pp. 459-465

Pl. ÚS 10/13 of 29 May 2013 "Church Restitution II" Czech Republic Constitutional Court Judgment in the Name of the Republic
<https://www.usoud.cz/en/decisions/20130529-pl-us-1013-church-restitution-ii/>

The Charter of Fundamental Rights and Basic Freedoms, RESOLUTION of the Presidium of the Czech National Council of 16 December 1992 on the declaration of the CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS as a part of the constitutional order of the Czech Republic
https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Pravni_uprava/AJ/Listina_English_version.pdf

The Constitution of Greece, Article 3, paragraph 1 <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20agliko.pdf>

The Constitution of the Czech Republic, No. 1/1993 Coll. adopted on 16 December 1992 as amended by Constitutional Acts No. 347/1997 Coll., No. 300/2000 Coll., No. 395/2001 Coll., No. 448/2001 Coll., No. 515/2002 Coll., No. 319/2009 Coll., No 71/2012 Coll. and No 98/2013 Coll, Article 3 <http://www.psp.cz/en/docs/laws/constitution.html>

The Constitution of the Slovak Republic, <https://www.slovakia.org/sk-constitution.htm>

The Constitutional Act of Denmark, 1953, Section 4 <https://www.thedanishparliament.dk/en/democracy/the-constitutional-act-of-denmark>

Thierry Rambaud, Odvojenost crkve od države u Njemačkoj i Francuskoj: komparativna analiza, *Političke analize*, Vol. 4, br. 15, septembar 2013. godine, str. 3-11

Treaty Establishing a Constitution for Europe,
https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_establishing_a_constitution_for_europe_en.pdf

Vitalino Kanas, Država i crkva u Portugalu u G. Robers, Država i crkva u Evropskoj uniji, Univerzitet u Beogradu, PFB, Beograd, 2012, str.236

Zakon o crkvenim objektima i grobljima, br. 329 od 29. marta 2014. godine

Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica ("Službeni list Socijalističke Republike Crne Gore", br. 009/77 od 05.04.1977, 026/77 od 20.07.1977, 029/89 od 25.10.1989, 039/89 od 29.12.1989, Službeni list Republike Crne Gore", br. 027/94 od 29.07.1994, 036/03 od 13.06.2003